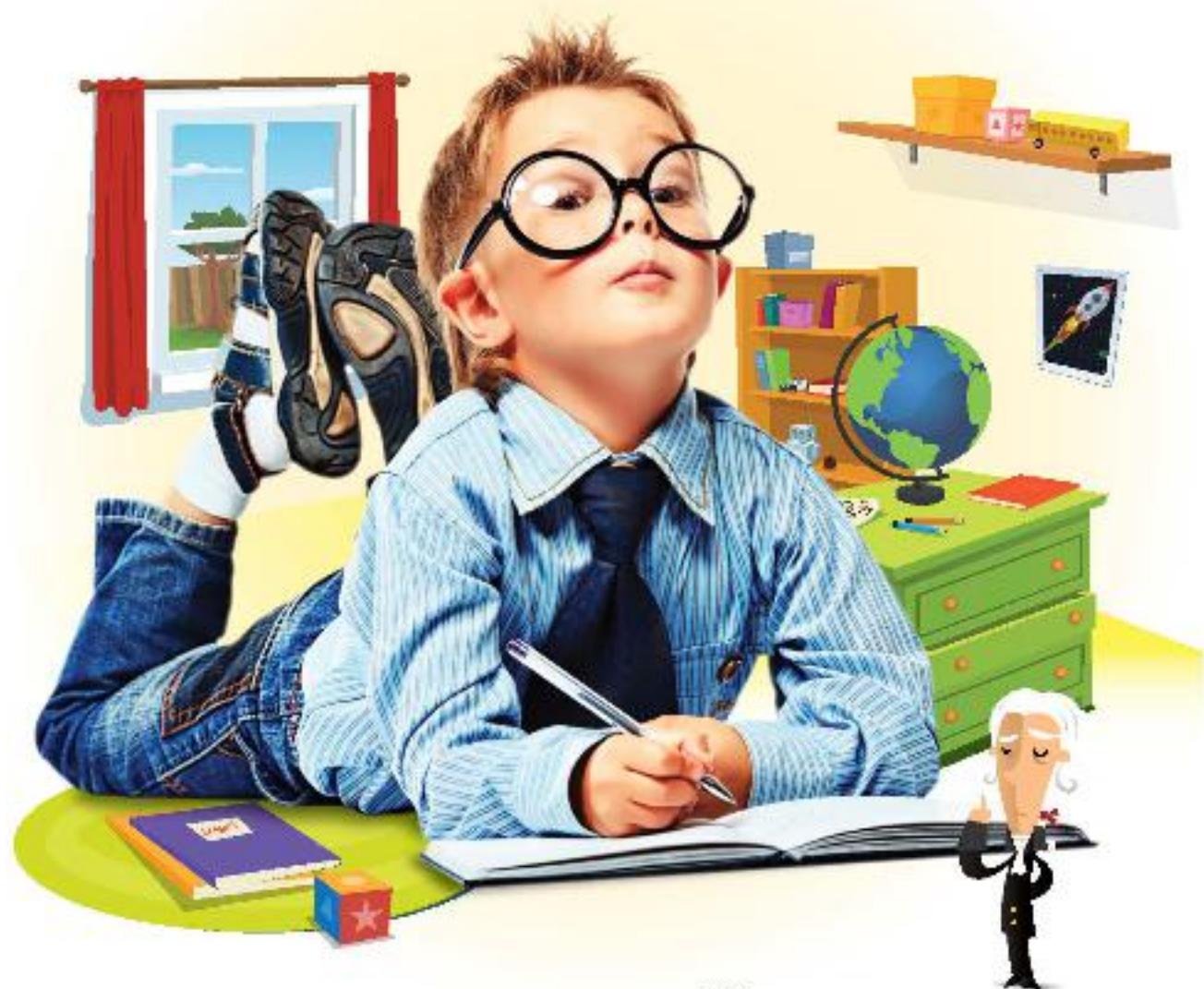


Βιβλία για γονείς

**NICOLE PRIEUR
ISABELLE GRAVILLON**

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ, ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Πώς να μοιραστούμε μαζί τους
τα μεγάλα ερωτήματα που έχουν για τη ζωή



ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι όλα τα παιδιά μικροί οπαδοί του Επικούρου;11

1. «Γιατί πεθαίνουμε;» • «Πού βρισκόμουν πριν γεννηθώ;»19
2. «Είναι αλήθεια ή ψέματα;»37
3. «Γιατί τρώμε τα ζώα;»55
4. «Γιατί δεν κάνουμε ό,τι θέλουμε;»67
5. «Αυτό δεν είναι καλό!»79
6. «Δεν είναι δίκαιο!»95
7. «Γιατί ο συμμαθητής μου δεν έχει το ίδιο χρώμα δέρματος μ' εμένα;»109
8. «Θέλεις να γίνεις φίλη μου;» • «Γιατί τα αγόρια κοιτάζουν κάτω από τις φούστες των κοριτσιών;»121
9. «Γιατί σκοτώνουν παιδιά;»135
10. «Φοβάμαι!» • «Δεν είσαι ικανός να το κάνεις!»149
11. «Είμαι άχρηστος!»161
12. «Όταν μεγαλώσω, θέλω μια δουλειά όπου θα κερδίζω πολλά λεφτά!»173
13. «Οι δεινόσαυροι ήταν ευτυχισμένοι;»187
14. «Τι ωραίο που είναι!»199

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Όταν η φιλοσοφία γίνεται ένα παιχνίδι για παιδιά211

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ215

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι όλα τα παιδιά μικροί οπαδοί του Επίκουρου;

Γιατί να αργήσει κάποιος να ασχοληθεί με τη φιλοσοφία; Η φιλοσοφία διασφαλίζει την καλή υγεία και είναι προσιτή σε όλους, μικρούς και μεγάλους!

Η ενασχόληση με τη φιλοσοφία δεν περιορίζεται μόνο στην επεξεργασία των δύσκολων κειμένων των φιλοσόφων, όσο πλούσια και χρήσιμα και αν είναι αυτά, αλλά ισοδυναμεί κατ' αρχάς και πάνω απ' όλα με την εξέταση θεμελιωδών ζητημάτων σχετικά με τη ζωή και τον κόσμο, ισοδυναμεί με την επιθυμία να κατανοήσουμε αυτό τον κόσμο, με την αναζήτηση του νοήματος της ιστορίας, με τον θαυμασμό που νιώθουμε μπροστά σε ό,τι υπάρχει γύρω μας, μέσα μας. Ο Πλάτωνας έλεγε: «Δεν υπάρχει άλλη αρχή για τη φιλοσοφία από τον θαυμασμό». Και αυτή η ικανότητα είναι τόσο έντονη στα παιδιά, που τα ωθεί σε μια διαδικασία απολύτως συναφή με τη μακρά φιλοσοφική παράδοση, επιβεβαιώνοντας ότι η ικανότητα των παιδιών να φιλοσοφούν είναι τεράστια και πολύ πιο πρόωρη και φυσική απ' ό,τι έχουμε την τάση να πιστεύουμε.

Πολλοί είναι εκείνοι οι φιλόσοφοι που λένε ότι μπαίνουν με μεγάλη ταπεινοφροσύνη στη θέση ενός παιδιού προκειμένου να συγκροτήσουν τις θεωρίες τους. Ο Ντεκάρτ διέγραψε όλες τις προηγούμενες γνώσεις του ώστε να κατορθώσει να προσεγγίσει

αξιόπιστες αλήθειες. Ο Χέγκελ δεν δίσταζε να πει: «Ξαναρχίζω από το μηδέν». Βεβαίως, τα παιδιά θέτουν με τα δικά τους λόγια, ήδη από την ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών, ερωτήματα σχετικά με τον θάνατο, το καλό, το κακό, το σωστό, το λάθος, την αλήθεια, το θάρρος... Οι ερωτήσεις τους χαρακτηρίζονται αναμφισβήτητα από ευστοχία και βάθος. Όμως οι απορίες τους είναι τόσο πολλές, ώστε πολύ συχνά δεν δίνουμε μεγάλη σημασία, για να μην πούμε ότι τις παραβλέπουμε επειδή μας ενοχλούν ή επειδή νομίζουμε ότι δεν έχουμε τι να απαντήσουμε.

Οι ερωτήσεις των παιδιών είναι ένας θησαυρός τον οποίο αφήνουμε ανεκμετάλλευτο, κωφεύοντας... Όμως, αν μπορούμε στο φιλοσοφικό παιχνίδι μαζί τους, θα το απολαύσουμε, σίγουρα, μικροί και μεγάλοι. Ορισμένες συνεδρίες με παιδιά αποτελούν πραγματικά στιγμές αμοιβαίας απόλαυσης. Είναι πολύ σημαντικό οι γονείς να βιώσουν αυτή την εμπειρία, η οποία δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση αποκλειστικότητα του θεραπευτικού χώρου. Μέσα από αυτή την ευχάριστη επαφή με τα παιδιά τους, θα μπόρουν να προσεγγίσουν την ουσία του γονεϊκού ρόλου τους.

Η φιλοσοφία, μία πολύτιμη βοήθεια στην ανατροφή των παιδιών

Αν η ψυχολογία υπήρξε χρήσιμη προκειμένου να κατανοήσουμε τις ανάγκες των παιδιών και να ανταποκριθούμε σε αυτές, είναι καιρός να αναγνωρίσουμε την ασύγκριτη συνεισφορά της φιλοσοφίας και να ανακαλύψουμε εκ νέου την πρωτεύουσα σημασία της στη συγκρότηση ενός ατόμου. Η ψυχολογία επέτρεψε την καλύτερη κατανόηση της ανάπτυξης του παιδιού, των ορμών, των επιθυμιών, των επιρροών, των αγωνιών του, κάτι που κατευθύνει

επωφελώς την παιδαγωγική και τις οικογενειακές σχέσεις. Η φιλοσοφία, από την άλλη, μας εξοικειώνει με τις ερωτήσεις, ιδίως με εκείνες που δεν είναι πάντα εύκολο να απαντηθούν. Διερευνά τις βεβαιότητες, τις οποίες συχνά θεωρεί ύποπτες, αναγωγικές. Σύμφωνα με αυτήν, η ζωή παρουσιάζεται ως μια ίντριγκα, ο κόσμος ως αίνιγμα, και η γνώση δεν εξαντλεί ποτέ αυτά που πρέπει να μάθουμε, η σκέψη δεν ολοκληρώνει ποτέ όλα αυτά που υπόκεινται στη διαδικασία του στοχασμού. Το μυστήριο δεν είναι απλώς μια εκδήλωση του πραγματικού, αλλά αποτελεί βασική προϋπόθεση γι' αυτό. Αυτό το μη μετατρέψιμο αίνιγμα της ζωής είναι ο απόλυτος τόπος της ανθρώπινης ελευθερίας και δημιουργικότητας. Και αν προσπαθούμε να κατανοήσουμε, το κάνουμε γνωρίζοντας ότι πάντα μας διαφεύγει ίσως το ουσιώδες. Σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ, «όταν τα κατανοήσουμε όλα, τότε δεν μένει άλλο από το να πεθάνουμε». Μέσα από τα αδιάκοπα γιατί, που δεν ικανοποιούνται από τις απαντήσεις μας, η μέθοδος των παιδιών, η επιμονή τους να θέτουν ερωτήματα, αντιστοιχεί απόλυτα στην ίδια την ουσία της φιλοσοφίας, η οποία μας καλεί να διατηρήσουμε εναργή, ευκίνητη, εύκαμπτη και πάντα σε εγρήγορση τη σκέψη μας. Μας βοηθά να διαπεράσουμε τις αμφιβολίες μας, να συγκροτηθούμε με βάση τις άγνοιες και τις αδυναμίες μας. Μας παρέχει τα μέσα να σκεφτούμε διά μέσου του εαυτού μας, δώρο ανεκτίμητο που μας βοηθά να αποφύγουμε να εγκλωβιστούμε μέσα σε προκατασκευασμένες, έξωθεν επιβεβλημένες απόψεις. Διαφυλάσσοντας την εσωτερική ελευθερία μας, η φιλοσοφία μάς κρατά ζωντανούς.

Η φιλοσοφία έχει διαφορετικό αντικείμενο από εκείνο της ψυχολογίας, μολονότι τα δύο αυτά αντικείμενα λειτουργούν συμπληρωματικά. Η φιλοσοφία μάς εισάγει στο πεδίο του υπαρξια-

κού, της ηθικής, της αισθητικής, της πνευματικότητας, των πιστεύω. Δεν εκλαμβάνει τα όντα μόνο στη φυσική τους διάσταση, λαμβάνει υπόψη όλες τις διαστάσεις, οι οποίες προσδίδουν στον άνθρωπο την πλέον απόλυτη μορφή αξιοπρέπειας. Εξετάζει τον άνθρωπο σφαιρικά, ως σκεπτόμενο υποκείμενο, μέσα στη σωματικότητα του, στο πλαίσιο της οικογένειάς του, αλλά και ως μέτοχο της ιστορίας της ανθρωπότητας. Τον τοποθετεί στην ηθική του συνείδηση, ως πολίτη, στη μοναδικότητά του και στην παγκοσμιότητα του. Διευρύνοντας με αυτό τον τρόπο το βλέμμα, επιτρέπει στα άτομα να βρουν λύσεις όχι μόνο μέσα τους, αλλά πολύ περισσότερο στη δύναμη και στην ομορφιά του σύμπαντος, σε όλη τη σφαίρα του ζώντος κόσμου. Συμβάλλει στη διαμόρφωση στέρεων γυναικών και αντρών, δηλαδή υπεύθυνων απέναντι στον εαυτό τους και στους άλλους, ικανών να συμμετάσχουν σε έναν πολιτικό αναστοχασμό, με την πλέον ευγενή έννοια του όρου.

Και αυτό είναι προφανώς πολύτιμο για τα παιδιά του 21ου αιώνα, τα οποία ζουν σε πλαίσια ασταθή και περίπλοκα. Όσο πιο πολύ τα βοηθάμε να βρουν σταθερά σημεία στήριξης και αναφοράς, που να έχουν έρεισμα στις διαχρονικές βάσεις της φιλοσοφίας, τόσο περισσότερο τους επιτρέπουμε να βρουν τη θέση τους μέσα στον κόσμο, αλλά και να ενεργοποιήσουν μια στοχαστική ελευθερία, μια γόνιμη ετερότητα, οι οποίες θα τροφοδοτήσουν ένα αίσθημα εμπιστοσύνης προς τη ζωή και το μέλλον τους, μια αίσθηση των ευθυνών τους και της δέσμευσης. Ο Πλάτωνας δήλωνε: «Καθένας από εμάς, ακριβώς επειδή είναι σκεπτόμενο ον, είναι απόλυτα υπεύθυνος για τον σώφρονα ή τον άφρονα βίο του».

Με το πέρασμα του χρόνου

Το να φιλοσοφεί κάποιος μαζί με τα παιδιά είναι πολύ πιο απλό απ' ό,τι φαίνεται. Δεν αφορά μόνο τη διδασκαλία της φιλοσοφίας ή των φιλοσόφων, αλλά στοχεύει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διεύρυνση του ερωτηματολογίου τους. Ακολουθώντας αυτή τη διαδικασία, κινητοποιούμε την ικανότητά τους να διατυπώνουν συλλογισμούς, αναπτύσσουμε τη διάθεσή τους για στοχασμό, τα προετοιμάζουμε να ζήσουν σε έναν κόσμο μέσα στον οποίο πρέπει πολύ συχνά να δρούμε χωρίς να έχουμε απαντήσεις στα ερωτήματά μας. Τα καθιστούμε ευφυή, βαθυστόχαστα... φιλοσόφους, δηλαδή φίλους της σωφροσύνης.

Τα παιδιά συνάπτουν ήδη από την πολύ νεαρή ηλικία μια ενδιαφέρουσα σχέση με τον χρόνο, ανακαλύπτουν και αποδέχονται τη διάρκεια που είναι απαραίτητη στην επεξεργασία, κάτι που αποτελεί αντιστάθμισμα στην παρορμητική ιδεολογία «όλα, εδώ και τώρα», η οποία κυριαρχεί στην εποχή μας. Αυτή η διαδικασία μεταμορφώνει επίσης τη σχέση του παιδιού με τον χώρο: Όσο πιο πολύ διευρύνει τη σφαίρα των αναφορών του, τόσο περισσότερο κατορθώνει να αντιληφθεί όλα όσα το ξεπερνούν, όλα αυτά που το υπερβαίνουν, πράγμα που του επιτρέπει μια πολύτιμη μετατόπιση του κέντρου βάρους σε σχέση με την τάση του ατομικισμού η οποία επικρατεί στις μέρες μας. Όσο πιο ανοιχτό είναι σε ό,τι δεν είναι ο εαυτός του, δηλαδή στους άλλους, τόσο μεγαλύτερη πρόσβαση θα έχει στον πλούτο του ίδιου του του είναι. Όσο περισσότερο συνηθίσει σε αυτές τις αδιάκοπες κινήσεις ανάμεσα στους άλλους και στον εαυτό του, τόσο πιο εύκολα θα γίνει ένα άτομο ικανό να εξελίσσεται συνεχώς. Για τη φιλοσοφία, το ανθρώπινο ον διαπερνάται απ' άκρον εις άκρον από το γίγνεσθαι. Δεν είμα-

στε εγκλωβισμένοι στην ταυτότητά μας, μπορούμε ανά πάσα στιγμή να είμαστε κάτι περισσότερο από αυτό που υπήρξαμε, δεν είμαστε υποταγμένοι σε ένα ψυχικό πεπρωμένο. Μία σκέψη που εγγράφεται στο σώμα και είναι ανοιχτή στον Άλλον απελευθερώνει, διότι μας εντάσσει στην αέναη κίνηση της ζωής, κάτι που μας επιτρέπει να ξεπερνάμε συνεχώς τον εαυτό μας.

Δεν χρειάζονται μαθήματα ηθικής ούτε αφηρημένα λόγια, αρκεί να ακολουθούμε απλώς τις αβίαστες ερωτήσεις των παιδιών, συνοδεύοντάς τες με έξυπνο τρόπο, ώστε να τα βοηθήσουμε να γίνουν όντα ευαίσθητα απέναντι στους άλλους και στέρεα εσωτερικά.

Θα καταδείξουμε το φιλοσοφικό περιεχόμενο των δεκατεσσάρων ερωτήσεων που επανέρχονται συχνά στα κορίτσια και στα αγόρια ήδη από την ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών, θα εικονογραφήσουμε με πολλά παραδείγματα τον τρόπο με τον οποίο προχωρά η εξέλιξή τους και θα απολαύσουμε τις συγκλίσεις ανάμεσα στους στοχασμούς των μεγάλων φιλοσόφων και των αγαπημένων μας μικρών.

Προκειμένου να συνδυάσουμε το βάθος της σκέψης και την ελαφρότητα, κάθε κεφάλαιο θα αρχίζει με έναν φιλοσοφικό μύθο. Έτσι, θα μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά να εφεύρουν ένα καινούργιο τέλος και μία νέα συνέχεια, κάτι που θα αποτελέσει μια καταπληκτική βάση για την ανταλλαγή μεταξύ μικρών και μεγάλων. Εννοείται ότι μπορούμε να απολαύσουμε τον μύθο και ανεξάρτητα από τα παραπάνω.

Θα διερευνήσουμε επίσης την καθημερινή ζωή προκειμένου να καταδείξουμε σε ποιον βαθμό μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο στοχασμού: Η δημιουργία ενός γλυκού μαζί με το παιδί ισодυναμεί με την επεξεργασία μιας μεταμόρφωσης· η καλλιέργεια

σπόρων μέσα σε μια μικρή κούπα ισοδυναμεί με τη συμμετοχή στην εμφάνιση της ζωής· η παρατήρηση της μεταμόρφωσης μιας κάμπιας σε πεταλούδα αντιστοιχεί στη συνειδητοποίηση ότι το άσχημο μπορεί να γίνει όμορφο... Προχωρώντας, με την πάροδο των ημερών, χωρίς να το καταλάβουμε, θα ξεπηδήσει η σωκρατική δύναμη, η οποία αποσκοπεί στη «μαιευτική», δηλαδή στη γέννηση των ιδεών.

Δοκιμάζοντας την ηδονή της διανοητικής διαδικασίας, μπορούμε να ενδυναμώσουμε την εσωτερική μας οντότητα, παραμένοντας ταυτόχρονα ανοικτοί στον κόσμο. Η φιλοσοφία μάς βοηθά να ζήσουμε, την έχουμε όλοι ανάγκη.

Αυτοί οι φιλοσοφικοί περίπατοι, όταν γίνονται μια οικεία και οικογενειακή εμπειρία, μπορούν να τροφοδοτήσουν έναν διεγερτικό διάλογο μεταξύ ενηλίκων και παιδιών, μπορούν να φέρουν κοντά διαφορετικές γενιές και να μας βοηθήσουν όλους να μεγαλώσουμε, όποια ηλικία και αν έχουμε.

1

«Γιατί πεθαίνουμε;»

«Πού βρισκόμουν πριν γεννηθώ;»

Γατίσια ζωή

«Τι συμφορά, τι καταστροφή!»

Αυτός που κλαψουρίζει έτσι δεν είναι άλλος από τον Γκαστόν, έναν υπέροχο γάτο με κοκκινόλευκο τρίχωμα, μαλακό σαν μετάξι.

Πριν από μερικές μέρες, ο Γκαστόν έπεσε από μια στέγη. Τραυματίστηκε σοβαρά και ο κτηνίατρος δεν κατάφερε να τον σώσει. Έτσι ο Γκαστόν πέθανε... Σήμερα, το γεγονός ότι μπορεί ακόμη να τρέχει και να σκαρφαλώνει παντού οφείλεται στο γεγονός ότι οι γάτες έχουν επτά ζωές!

«Τι θα μπορώ να κάνω σε αυτή τη δεύτερη ζωή;» αναρωτήθηκε ο Γκαστόν. «Αφού ούτε καν η πρώτη είχε πλάκα, πώς είναι άραγε η δεύτερη; Έχω βαρεθεί να κυνηγάω ποντίκια που δεν με αφήνουν να τα πιάσω, και να ψάχνω συνεχώς ένα μέρος να κοιμηθώ! Η ζωή ενός γάτου δεν είναι καθόλου ρόδινη!»

Και ο Γκαστόν φεύγει γκρινιάζοντας μέσα στους δρόμους της πόλης.

«Γεια σου!» ακούει κάποιον να του λέει ξαφνικά.

Είναι ο Λεόν, ένας χοντρός κεραμιδόγατος. Ο Λεόν βρίσκεται ήδη στην έκτη ζωή του! Είναι ο πιο χαρωπός γάτος του κόσμου.

Διασκεδάζει και χαίρεται με το τίποτα: με μία σταγόνα νερό που πέφτει πάνω στο μουστάκι του, με ένα ελαφρύ αεράκι που του χαϊδεύει το τρίχωμα, με το κρυφτό που παίζει με ένα ποντίκι. Ο Λεόν δεν είναι ποτέ θλιμμένος ούτε κακοδιάθετος, είναι πολύ απασχολημένος με το να γεμίζει τις ζωές του με ευχάριστα πράγματα!

*«Ελπίζω η έβδομη ζωή μου να είναι η πιο ωραία απ' όλες! Έτσι δεν θα έχω κανένα παράπονο όταν θα πρέπει να φύγω για πάντα» εξηγεί ο χοντρός Λεόν στον νεόκοπο φίλο του Γκαστόν.
«Μήπως έχει δίκιο;» αναρωτιέται ο Γκαστόν...*

Είναι πολύ λίγοι οι ενήλικες οι οποίοι νιώθουν άνετα απέναντι στις ερωτήσεις των παιδιών που σχετίζονται με αυτά τα δύο θεμελιώδη αινίγματα: «Γιατί τελειώνει η ζωή;» και «Από πού ξεκινά;». Κι όμως, τα περισσότερα παιδιά θέτουν αυτά τα ερωτήματα με επιμονή γύρω στην ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών. Λες και νιώθουν αμυδρά ότι δεν μπορούμε να αφήνουμε στην άκρη τέτοιες ερωτήσεις που σχετίζονται άμεσα με τη ζωή, λες και διαίσθάνονται ότι όλοι οι άνθρωποι που προηγήθηκαν έχουν έρθει αντιμέτωποι με τέτοιου είδους ερωτήματα και όλοι αυτοί που θα ακολουθήσουν θα συνεχίσουν να τα αντιμετωπίζουν. Άλλωστε, οι θρησκείες γεννήθηκαν για να δώσουν μια απάντηση σε αυτές ακριβώς τις ερωτήσεις. Αλλά και η φιλοσοφία, από την πλευρά της, ασχολείται εκτενώς, από τις απαρχές της, με αυτά τα υπαρξιακά ερωτήματα. Με απορίες όπως «Γιατί πεθαίνουμε;» και «Πού βρισκόμαστε πριν γεννηθώ;», τα παιδάκια εισέρχονται ισότιμα στον χώρο της φιλοσοφίας, χωρίς βέβαια να το ξέρουν. Έτσι επιβεβαιώνουν την αντίληψη του Πλάτωνα: «Εκ φύσεως, στη νόηση του ανθρώπου ενυπάρχει μία φιλοσοφία». Καθώς και εκείνη του Ρο-

ζέ-Πολ Ντρουά, η οποία αποσαφηνίζει την πλατωνική φράση: «Οι φιλόσοφοι λένε, κατόπιν σκέψεως, αυτό που λένε όλοι χωρίς να το σκεφτούν» – κι εμείς θα μπορούσαμε να προσθέσουμε, αυτό που τα παιδιά, μέσα από τις ερωτήσεις τους, ζητούν να μάθουν να σκέφτονται...

Αυτές οι απορίες είναι όχι μόνο αναπόφευκτες, αλλά χρήσιμες και σωτήριες. Εισάγουν το παιδί σε αυτό που χαρακτηρίζει αξιωματικά το ανθρώπινο ον, δηλαδή στην ικανότητά του να σκέφτεται. Μολονότι το παράδοξο χαρακτηριστικό όλων των έμβιων όντων είναι η θνητότητά τους, μόνο οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να διαλογίζονται σχετικά με τη ζωή και τον θάνατό τους. Αυτή η ικανότητα συνιστά αληθινή τύχη, και χάρη σε αυτήν μπορούμε να επιδράσουμε στη ζωή μας, να τη διαμορφώσουμε, να την κάνουμε κάτι καλό.

Ο θάνατος έχει γίνει κάτι αδιανόητο, κάτι άφατο

Όταν ένα μικρό παιδί επαναλαμβάνει πολύ συχνά τις ερωτήσεις του περί θανάτου, οι ενήλικες του περιβάλλοντός του αναστατώνονται. Χωρίς να τους περάσει καν από το μυαλό ότι το παιδάκι τους ασχολείται, εν αγνοία του, με τη φιλοσοφία, το φαντάζονται ήδη διαταραγμένο, καταθλιπτικό! Είναι αλήθεια ότι οι γονείς δυσκολεύονται πολύ να παραδεχτούν ότι μπορούν να προσεγγίσουν το θέμα του θανάτου και με έναν άλλον τρόπο εκτός από τον συγκινησιακό. Ωστόσο ένα παιδάκι είναι απολύτως ικανό να ακολουθήσει μια στοχαστική και διανοητική διαδικασία πάνω σε αυτό το ζήτημα.

Δυστυχώς όμως, τις περισσότερες φορές θα δυσκολευτεί

πολύ να βρει κάποιον που να μπορεί να ανταποκριθεί στις απορίες του. Κατ' αρχάς, σε κοινωνικό επίπεδο. Ποιος τολμά να μιλήσει για τον θάνατο ήρεμα, αντικειμενικά... ή ακόμη απλώς να μιλήσει; Κανείς ή σχεδόν κανείς. Και σίγουρα όχι τα παιδικά παραμύθια, τα οποία κάλυπταν εν μέρει αυτή την ανάγκη στο παρελθόν και τα οποία αναθεωρήθηκαν και έγιναν ηπιότερα, προκειμένου να απαλειφθούν όλες οι αναφορές που υποτίθεται ότι «τραυματίζουν» το παιδικό κοινό. Το παιδί που αναζητά απαντήσεις σχετικά με τον θάνατο δεν θα γνωρίσει μεγαλύτερη επιτυχία μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο. Όντως, δεν είναι καθόλου προφανές ότι οι γονείς του θα το πάνε βόλτα στο νεκροταφείο ή θα το πάρουν μαζί τους σε μια κηδεία. Φοβούνται, και σε αυτή την περίπτωση, ότι θα τραυματιστεί ψυχολογικά. Προτιμούν να απαγορεύσουν κάθε αναφορά στον θάνατο, στους νεκρούς και στις τελετές που τους συνόδευαν στο παρελθόν. «Ο θάνατος δεν αποτελεί πλέον ένα συμβάν της ζωής, είναι ένα ατύχημα, μια παραδρομή. Ο θάνατος είναι ένα εμετικό δυσάρεστο γεγονός, το οποίο αποκρηύτουμε στο όνομα της ευχαρίστησης» λέει ο Πασκάλ Μπρικνέρ.

Πρέπει να καλύψουμε αυτό το κενό με οποιοδήποτε κόστος

Μετατρέποντας, ωστόσο, τον θάνατο σε ταμπού, προκαλούμε σύγχυση στο μυαλό των παιδιών. Διότι ορθώς γνωρίζουν ότι υπάρχει, καθώς τον βλέπουν στις ταινίες ή στην τηλεόραση. Έτσι λοιπόν, τα παιδιά περιορίζονται στο να τα βγάλουν πέρα μόνα τους με τις απορίες τους και να διαμορφώσουν τις δικές τους αναπαραστάσεις, διότι είναι αδύνατον, ακόμα και για ένα νήπιο,

να αποδεχτεί την ανυπαρξία, όπως είναι αβάσταχτο να φανταστεί ότι δεν έχουμε την παραμικρή ιδέα για το τι συμβαίνει μετά τον θάνατο. Πρέπει να καλύψουμε αυτό το κενό, με οποιοδήποτε κόστος! Τις περισσότερες φορές, για να το επιτύχουν, τα μικρά παιδιά ανατρέχουν στη φαντασία τους, η οποία είναι ούτως ή άλλως πολύ γόνιμη: «Όταν πεθαίνουμε, πηγαίνουμε στο δάσος», ή ακόμα «Όταν πεθαίνουμε, γινόμαστε αστέρια».

Πώς πρέπει να αντιδράσουμε σε αυτές τις δηλώσεις; Το σημαντικό είναι κατ' αρχάς να τις ακούσουμε, να τις αποδεχτούμε, να μην κλείσουμε την πόρτα στη συζήτηση. Στη συνέχεια, είναι ουσιώδες να μην υποβιβάζουμε τα αποκυήματα της παιδικής φαντασίας, μολονότι μπορεί να φαίνονται αλλόκοτα στους ενήλικες, να μην τα θεωρούμε «επικίνδυνα», αλλά αντίθετα να τους δίνουμε αξία. «Η γιαγιά μου έχει πεθάνει, αλλά εγώ το βράδυ, στα κρυφά, της στέλνω από το παράθυρο τις ζωγραφιές που έφτιαξα ειδικά γι' αυτήν».

Μπορούμε να εξηγήσουμε στο παιδί μας ότι οι πάντες, ακόμα και οι ενήλικες, αγχώνονται με το τεράστιο θέμα του θανάτου. Και ο καθένας προσπαθεί να αντιμετωπίσει αυτό το άγχος όπως μπορεί, ανάλογα με τις πεποιθήσεις του, ή σύμφωνα με τη θρησκεία στην οποία πιστεύει. Δεν υπάρχει καλή ή κακή απάντηση! Ως γονείς μπορούμε βεβαίως να μεταδώσουμε στο παιδί τις προσωπικές πεποιθήσεις μας. «Εγώ πιστεύω ότι μετά τον θάνατο η ψυχή μας παραμένει ζωντανή και πως θα ξανασυναντηθούμε όλοι μαζί ενώπιον του Θεού». Ή ακόμα: «Εγώ πιστεύω ότι μετά τον θάνατο συνεχίζουμε να ζούμε μέσα στη φύση, στα λουλούδια, στα δέντρα. Αυτή είναι η δική μου άποψη, εσύ μπορείς να έχεις μια διαφορετική, και ίσως κι εγώ να αλλάξω γνώμη κάποια στιγμή». Το ζητούμενο είναι να του δείξουμε ότι δεν είμαστε δέσμιοι μιας

πεποίθησης και πως αυτή η πεποίθηση μπορεί να εξελιχθεί κατά τη διάρκεια της ζωής μας.

Στην πραγματικότητα, καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, το παιδί συνειδητοποιεί ότι το πραγματικό δεν είναι μόνο ορατής και σωματικής τάξης. Υπάρχουν και πράγματα αόρατα, που δεν μπορούμε να γνωρίζουμε, και, για να μην τα βιώνουμε με υπερβολικά αγχωτικό τρόπο, πρέπει να μπορούμε να τα προσεγγίσουμε και να διαμορφώσουμε παραστάσεις, γεγονός που μας επιτρέπει να αποκτήσουμε την εμπειρία της αφηρημένης σκέψης. Όσο πιο νωρίς τη χρησιμοποιήσει το παιδί, τόσο περισσότερο θα έχει τη χαρά να παίξει με τη σκέψη, τόσο πιο άνετα θα βιώσει την ύπαρξή του και θα μπορέσει να της δώσει νόημα. Ο αναστοχασμός των μυστικών της ζωής μάς επιτρέπει να γευτούμε τη μαγεία της.

Πρέπει να προσδίδουμε γοητεία στην καθημερινή ζωή

Μπορούμε επίσης να βοηθήσουμε το παιδί ακόμα και να αποδεχτεί την έννοια του θανάτου, το γεγονός ότι κάποια στιγμή η ζωή σταματά: «Φαντάσου να ζούσαν όλοι οι άνθρωποι από την αρχή του κόσμου μέχρι σήμερα, τότε θα υπήρχε τέτοιος υπερπληθυσμός στη Γη, που θα ήταν ανυπόφορο!». Όπως έλεγε και ο Γούντι Άλεν: «Η αιωνιότητα είναι καλό πράγμα, αλλά κρατάει πολύ, ειδικά προς το τέλος!». Ή, κάπως πιο σοβαρά, ο Νίτσε: «Μπορεί να πεθάνει κανείς από αθανασία». Και για να αποδείξουμε στο παιδί ότι η ζωή έχει τις ρίζες της στον θάνατο, θα μπορούσαμε να του δώσουμε ως παράδειγμα τα φυτά, τα οποία πεθαίνουν, αλλά πριν από αυτό έχουν διασκορπίσει τους σπόρους τους και έχουν δώ-

σει ζωή σε άλλα φυτά. Αυτός είναι ένας τρόπος που θα το βοηθήσει να συνειδητοποιήσει ότι η Ζωή υπερβαίνει τις απλές ζωές των ανθρώπων, ότι διαρκεί πέρα από τους ατομικούς θανάτους. Διότι η αναπόφευκτη παρουσία του θανάτου δεν πρέπει να μας εμποδίζει να αισθανθούμε τη δύναμη και το θαύμα της ζωής!

Μπορούμε επίσης να προσανατολίσουμε το παιδί μας προς ορισμένα μονοπάτια στοχασμού. Για παράδειγμα να το ρωτήσουμε: «Δεν νομίζεις ότι, αν ζούμε όσο καλύτερα μπορούμε, τότε είναι ευκολότερο να αποδεχτούμε κάποια μέρα ότι όλα σταματούν;». Και να συνεχίσουμε ως εξής: «Πώς είναι κατά τη γνώμη σου μια καλή ζωή;». Συχνά θα σας απαντήσει με μεγάλη μετριοφροσύνη ότι καλή ζωή είναι να σώζει κάποιος τον πλανήτη ή τα ζώα που τείνουν να εξαφανιστούν!

Μάλιστα! Από πολύ νωρίς το παιδί αναλογίζεται ότι συμμετέχει σε αυτή την καταπληκτική περιπέτεια της Ζωής, νιώθει υπεύθυνο για τη ζωή που έλαβε ως ανεκτίμητο δώρο και θέλει να τη διατηρήσει και στο μέλλον. Με αυτό τον τρόπο συναντά την ηθική διάσταση που αγαπούν φιλόσοφοι όπως ο Χανς Γιόνας: «Ενέργησε με τέτοιο τρόπο ώστε να συνεχίσει να υπάρχει ζωή».

Ο σκοπός είναι να δημιουργήσουμε μέσα του επιθυμία, ιδανικά, ενθουσιασμό, όρεξη για ζωή, προκειμένου να το βοηθήσουμε να πολεμήσει αποτελεσματικότερα την αγωνία του θανάτου. Μέσα στην αφέλειά του, ή στη μεγάλη σοφία του, το παιδί διαθέτει ένα μεγάλο κεφάλαιο, την «εμπιστοσύνη» του στη ζωή· αν το βοηθήσουμε λοιπόν να τη διατηρήσει. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει προφανώς ότι ως ενήλικες πιστεύουμε σε αυτό το μήνυμα, ότι το βιώνουμε καθημερινά. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από πολύ απλά πράγματα. Για παράδειγμα, μπορούμε στη διάρκεια μιας βόλτας να δείξουμε στο παιδί ότι σε ένα δέντρο κανένα κλαδί δεν μοιάζει

με το άλλο, ότι η ζωή δημιουργεί διαρκώς καινούργια και διαφορετικά πράγματα... και πως μπορούμε μάλλον να εκστασιαστούμε από τις έγνοιες που μας προκαλεί, παρά να τις αναμοχλεύουμε διαρκώς. Τη ζωτικότητα μας δεν την αντλούμε μόνο από μέσα μας, αλλά και μέσα από τον θαυμασμό μας για τη δύναμη της ζωής που μας περιβάλλει, μέσα από το στήριγμα που βρίσκουμε σε αυτήν. Τελικά, το χειρότερο ίσως να μην είναι ο θάνατος, αλλά το να μην είμαστε ζωντανοί όσο είμαστε ακόμη εν ζωή...

Ως ανθρώπινα όντα, είμαστε όλοι όντα εν εξελίξει, η ζωή μπορεί να μας βοηθήσει να ξεπεράσουμε πολλά πράγματα, η δημιουργικότητά της μπορεί να τροφοδοτήσει τις ικανότητές μας. Όταν βοηθάμε ένα παιδί να αγαπήσει τη ζωή, το «εξοπλίζουμε» ώστε να μπορέσει να την αντιμετωπίσει παρά τις αναπόφευκτες δυσκολίες.

Ο Νίτσε διατύπωνε την ιδέα ότι οι άνθρωποι είναι προορισμένοι να ξαναζούν επ' άπειρον την ίδια ζωή, πανομοιότυπα. Και, ενώπιον αυτής της «αιώνιας επιστροφής», τους παρέπεμπε στις ίδιες τους τις επιλογές: Θα καταδίκάζαν τον εαυτό τους να ξαναζεί στο διηνεκές τις ίδιες ταλαιπωρίες ή θα έπαιρναν την απόφαση να δημιουργήσουν για τον εαυτό τους μια ζωή τόσο ωραία ώστε να γινόταν μια αιώνια απόλαυση; Αυτό ακριβώς μπορούν λοιπόν να μεταλαμπαδεύσουν οι γονείς στο παιδί τους: Είναι δική του επιλογή να ομορφαίνει τη ζωή του μέρα με την ημέρα!

Με την υιοθέτηση τέτοιου είδους θέσεων και με την προτροπή για στοχασμό, οι ενήλικες αποφεύγουν να βρεθεί το παιδί τους απροετοίμαστο μπροστά σε τυχαίες συζητήσεις ή σε δηλώσεις άλλων παιδιών στην αυλή κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων. Όπως συνέβη, για παράδειγμα, σ' εκείνο το μικρό κοριτσάκι που διηγείται, τρομοκρατημένο: «Στο διάλειμμα μια συμμαθήτριά μου μου είπε ότι, αν δεν είμαστε φρόνιμες, θα καούμε στην κόλαση

όταν μεγαλώσουμε. Κι εγώ δεν ήμουν φρόνιμη με τους γονείς μου...». Ή στο αγοράκι που εκμυστηρεύεται: «Ένας φίλος μου μου είπε πως, όταν πεθαίνουμε, πηγαίνουμε στον καλό Θεό, κι εκείνος κόβει την καρδιά μας στα δύο, βγάζει από μέσα ένα πουλάκι, και αν αυτό είναι γαλάζιο πάμε στον Θεούλη, ενώ αν είναι κόκκινο πάμε στον διάβολο». Όλα αυτά δεν μοιάζουν καθόλου καθησυχαστικά... Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό για ένα παιδί να μπορεί να μιλά με απόλυτη ελευθερία με τους γονείς του για το πώς φαντάζεται τον θάνατο, και αυτοί να μπορούν να το βοηθήσουν να διαμορφώσει τις δικές του αναπαραστάσεις, με τις οποίες θα ταυτίζεται περισσότερο και θα νιώθει πιο γαλήνια. Εκείνο το παιδάκι που αντιμετωπίζει τον θάνατο ως επανάληψη μοιάζει να το έχει καταφέρει: «Η φαντασία μας εξακολουθεί να ζει και μετά τον θάνατό μας. Φανταζόμαστε όλα τα ωραία πράγματα που ζήσαμε, ακόμα και τα άσχημα, κι έτσι συνεχίζουμε να ζούμε στα όνειρά μας. Και τα πράγματα που δεν κάναμε σωστά, ονειρευόμαστε ότι τα εξαφανίζουμε».

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους δεινόσαυρους!

Όταν ένα παιδί ρωτήσει: «Πώς εμφανίστηκε το πρώτο λουλούδι; Ή το πρώτο δέντρο;», οι γονείς του μπορούν να είναι βέβαιοι ότι τους ρωτά έμμεσα για τις απαρχές της ζωής, και πως ετοιμάζεται να καταδυθεί στην άβυσσο του πριν, και του ακόμα πιο πριν από το πριν. Αυτά τα αξιολάτρευτα νήπια μοιάζουν λίγο πολύ με μικρούς εκκολαπτόμενους Λάιμπνιτς. «Γιατί να υπάρχει κάτι και όχι το τίποτα;» αναρωτιόταν ο γερμανός φιλόσοφος. Κι όμως, τέτοιου είδους ερωτήσεις φέρνουν σε δύσκολη θέση τους ενήλικες, και

αυτή τη φορά όχι επειδή φοβούνται ότι το παιδί τους θα λυπηθεί ή θα στενοχωρηθεί, αλλά επειδή, τις περισσότερες φορές, δεν έχουν τίποτα να απαντήσουν, ιδίως όσον αφορά τις απαρχές της ζωής. Λίγοι είναι οι άνθρωποι που έχουν πραγματικά τις γνώσεις ενός αστροφυσικού ή ενός παλαιοντολόγου...

Τι σημασία έχει! Ένα παιδί τεσσάρων ή πέντε χρονών δεν περιμένει εξηγήσεις ακλόνητης επιστημονικής ισχύος. Εκείνο που χρειάζεται είναι μια ενήλικη κουβέντα η οποία θα οριοθετήσει αυτό που μοιάζει να μην έχει όρια και θα προσφέρει σημεία αναφοράς που θα χρησιμεύσουν ως οχυρό και προστασία απέναντι σε αυτό το σκοτεινό πέπλο που καλύπτει την αρχή της ζωής και το οποίο μοιάζει να το απειλεί και να το καταπίνει. Είναι συνεπώς σημαντικό να προσπαθήσουμε να φανταστούμε μια ιστορία, να περιγράψουμε ο καθένας με τον τρόπο του αυτή τη «μεγάλη αρχή», αφήνοντας το ίδιο το παιδί να επιλέξει την εκδοχή που προτιμά. Μπορούμε, για παράδειγμα, να πούμε: «Ορισμένοι άνθρωποι πιστεύουν ότι υπάρχει ένας καλός Θεός και διηγούνται μέσα σε ένα μεγάλο βιβλίο μια ιστορία σχετικά με το πώς δημιούργησε τον κόσμο μέσα σε έξι μέρες. Άλλοι πιστεύουν ότι έγινε μια τεράστια έκρηξη κάποια στιγμή και έτσι δημιουργήθηκε το σύμπαν. Άλλοι, πάλι, θεωρούν ότι οι άνθρωποι γεννήθηκαν από την αστερόσκονη. Εσύ τι νομίζεις; Έχεις το δικαίωμα να έχεις τη δική σου άποψη».

Και αυτή η άποψη σχετίζεται πολύ συχνά με τους... δεινόσαυρους! Αυτά τα τεράστια σαυροειδή, τα οποία είναι αντικείμενα λατρείας για πολλά παιδιά, αποτελούν μια εξαιρετική μεταφορά όσον αφορά τις απορίες τους για την αρχή του κόσμου. Είναι ό,τι πιο παλιό μπορούν να φανταστούν, ό,τι πιο σχετικό με το «πιο πριν απ' όλα», και τους προσφέρουν ένα πολύ πρακτικό στήριγμα για να φανταστούν την εποχή της απαρχής του κόσμου. Συχνά

η προσφυγή στους δεινόσαυρους αρκεί για να κορέσει την όρεξή τους να μάθουν! Τουλάχιστον μέχρι την επόμενη ερώτηση.

Μια ιστορία για έναν μικρό σπόρο

Ύστερα από αυτή την πρώτη προσέγγιση, οι ερωτήσεις του παιδιού μεταπηδούν από το γενικό στο ειδικό: Αρχίζει λοιπόν να ενδιαφέρεται για την αρχή της δικής του ζωής μέσα από ερωτήσεις όπως «Πού βρισκόμουν πριν γεννηθώ;» ή «Πού περίμενα πριν βρεθώ στην κοιλιά της μαμάς;». Οι ερωτήσεις αυτές εμπεριέχουν μια μικρή αγωνία, ακόμα και μια μορφή οδύνης. Το να φαντάζεται ότι υπήρξε μια χρονική στιγμή κατά την οποία δεν ήταν τίποτα και πως οι γονείς του υπήρξαν ίσως ευτυχισμένοι χωρίς αυτό αποτελεί για το παιδί ένα αληθινό πλήγμα, κάτι παραπάνω από μια απλή προσβολή του ναρκισσισμού του. Το μικρό παιδί ανακαλύπτει ότι δεν προϋπάρχει της ύπαρξής του, πως ο κόσμος υπάρχει πριν από αυτό και πως η ζωή μπορεί να συνεχιστεί και μετά από αυτό. Η βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η ύπαρξή του είναι έξω και πριν από αυτό: Έτσι αποκτά την εμπειρία της υπέρβασης. Και αυτό δεν είναι καθόλου προφανές! Πόσο δε μάλλον από τη στιγμή που δεν κατέχει ακόμη τις λέξεις οι οποίες θα του επιτρέψουν να ενσωματώσει αυτή την αμετάκλητη διάσταση του ανθρώπινου όντος. Έτσι, προκειμένου να καταπολεμήσει αυτή τη φοβερή αίσθηση του τίποτα και το δυσάρεστο συναίσθημα ότι δεν είναι το κέντρο του κόσμου γενικά ούτε του γονεϊκού σύμπαντος ειδικά, το παιδί φαντάζεται πολύ συχνά τις απαντήσεις που το ικανοποιούν: «Βρισκόμουν μέσα στην καρδιά του μπαμπά μου και της μαμάς μου» ή «Ήμουν ένα μικρό σποράκι στον άνεμο».

Συνειδητοποιώντας ότι τίποτα δεν αρχίζει και δεν τελειώνει με αυτό, αναλογίζεται ότι δεν αποτελεί το κέντρο του κόσμου και μαθαίνει να κάνει χώρο στον Άλλον. Αυτή η επίγνωση ότι δεν βρίσκεται στο κέντρο των πάντων θα βοηθήσει το παιδί να αποδεχτεί ότι υπάρχουν, έξω από αυτό, άνθρωποι, κανόνες, όρια που πρέπει να σέβεται, δηλαδή μια ολόκληρη πραγματικότητα, την οποία πρέπει να λαμβάνει υπόψη. Χωρίς να της φαίνεται, αυτή η συνειδητοποίηση της υπέρβασης, ακόμα και αν είναι σε εμβρυακό στάδιο, αποτελεί μια εξαιρετική προετοιμασία για την αποδοχή προσώπων κύρους.

Υποχρεωτικά περάσματα

Οι γονείς, από την πλευρά τους, δεν είναι υποχρεωμένοι να δώσουν εξαιρετικά λεπτομερείς επιστημονικές εξηγήσεις. Με ένα παιδί αυτής της ηλικίας, μπορούμε κάλλιστα να παραμείνουμε στο πεδίο της μεταφοράς που το ίδιο προτείνει, δηλαδή σ' εκείνη του μικρού σπόρου που ήρθε να κουρνιαώσει και να μεγαλώσει στην κοιλιά της μαμάς. Ούτως ή άλλως, τα σημερινά παιδιά ξέρουν από πολύ νωρίς πώς γίνονται τα μωρά! Ένα παιδάκι, όταν έρχεται απότομα αντιμέτωπο με υπερβολικά επιστημονικές πληροφορίες –όπως, για παράδειγμα, «Η μαμά δεν μπορεί να κάνει άλλο μωρό γιατί έχουν φράξει οι σάλπιγγές της»–, μπορεί να καταλήξει σε μια νοσηρή και αγχωτική εικόνα του ανθρώπινου σώματος. Δεν χρησιμεύει σε τίποτα να το οδηγήσουμε προς αυτή την κατεύθυνση. Δεν είναι αυτό που περιμένει.

Όμως τι ακριβώς περιμένει; Μα να ακούσει ότι γεννήθηκε επειδή ο μπαμπάς και η μαμά του αγαπιούνταν: Ένα παιδί έχει ανάγκη

να νιώσει ότι δεν βρίσκεται εδώ κατά τύχη, ότι υπάρχει επιθυμία και σχέδιο πίσω από τη φαινομενική τυχαιότητα της παρουσίας του στη Γη. Ένα παιδί υπάρχει πριν από τη γέννησή του. Πριν καν συλληφθεί, είναι ένα ανθρώπινο ον που όλη η οικογένεια το έχει σκεφτεί, το περιμένει και ελπίζει στον ερχομό του.

Αν βρίσκεται εδώ, είναι γιατί και οι γονείς του είχαν τους δικούς τους γονείς που τους έφεραν στη ζωή. Είναι σημαντικό να εγγράψουμε το παιδί στο γενεαλογικό του δέντρο, στην οικογενειακή ιστορία του και, πολύ περισσότερο, στο συνεχές της ανθρωπότητας, στη μεγάλη ιστορία του ανθρώπου. Αποκεί και πέρα, θα μπορέσει να αρχίσει τη δική του περιπέτεια: Να ανακαλύψει τον εαυτό του, ως μια ψυχή μοναδική ανάμεσα σε εκατομμύρια άλλους ανθρώπους που κατοικούν στη Γη. Αστερόσκονη, μάλιστα, αλλά όχι οποιαδήποτε σκόνη, όχι από οποιοδήποτε αστέρι! Το παιδί έχει ανάγκη να του επιβεβαιώσουμε την αξία της ύπαρξής του, η οποία είναι ανεκτίμητη. Και όσο περισσότερο γνωρίζει από πού έρχεται, τόσο πιο πολύ θα μπορέσει να πάει εκεί όπου είναι σημαντικό γι' αυτό. Τόσο πιο πολύ θα δώσει νόημα στη ζωή του και θα είναι ευτυχισμένο.

Προσοχή όμως στην παγίδα στην οποία θα μπορούσαν να πέσουν οι γονείς: Η σύνδεση του παιδιού με τις καταβολές του δεν πρέπει να ισοδυναμεί με παρακίνηση να αναδιπλωθεί σε αυτές. Για παράδειγμα, αν είναι υιοθετημένο ή έχει γεννηθεί σε άλλη χώρα, πρέπει βεβαίως να του μιλήσουμε για τη χώρα καταγωγής του, αλλά χωρίς να την αγιοποιήσουμε. Σε ορισμένες στιγμές της ζωής του, το γεγονός ότι κατάγεται από το Βιετνάμ ή την Αλγερία θα είναι σημαντικό γι' αυτό, σε άλλες, αυτό το χαρακτηριστικό της ταυτότητάς του θα απαλειφθεί μπροστά σε άλλα σημαντικότερα χαρακτηριστικά. Η καταγωγή είναι μια ιστορία που διηγούμαστε

σε όλη τη διάρκεια της ζωής μας, γεμάτη διακυμάνσεις... και όχι μια φυλακή! Αποτελεί απλώς ένα σημείο εκκίνησης.

Τέλος, για να απαντήσει κάποιος με όσο το δυνατόν πληρέστερο τρόπο στην ερώτηση ενός παιδιού σχετικά με την καταγωγή του, δεν έχει παρά να του περάσει ένα ουσιώδες μήνυμα: «Είσαι πραγματικά το παιδί που ήθελα!». Το παιδί, καθώς έρχεται καθημερινά αντιμέτωπο με τους εκνευρισμούς των γονιών του, μπορεί μερικές φορές να έχει την εντύπωση ότι εκείνοι έχουν μετανιώσει που το έχουν φέρει στον κόσμο ή ότι έχουν απογοητευτεί με το «αποτέλεσμα»...

NICOLE PRIEUR, ISABELLE GRAVILLON



ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ, ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΜΙΚΡΟΪ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Πώς να μοιραστούμε μαζί τους
τα μεγάλα ερωτήματα που έχουν για τη ζωή

Τα παιδιά, ήδη από την ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών, βομβαρδίζουν τους μεγάλους με ερωτήσεις σχετικά με τον θάνατο, το καλό, το κακό, το σωστό, το λάθος, την αλήθεια, το θάρρος κ.ά. Οι ερωτήσεις αυτές συνιστούν έναν θησαυρό που δεν πρέπει να μείνει ανεκμετάλλευτος. Στο βιβλίο οι δύο καταξιωμένες συγγραφείς, με εύστοχα παραδείγματα και πρακτικές συμβουλές, καθοδηγούν τους γονείς ώστε, αξιοποιώντας τις απορίες των παιδιών, να τα βοηθήσουν να αντιληφθούν την αξία του στοχασμού, να διευρύνουν τις αναζητήσεις τους, να μάθουν να βρίσκουν λύσεις, να γίνουν πιο ελεύθερα και να διαμορφώσουν μια συγκροτημένη προσωπικότητα.

Το να φιλοσοφεί κάποιος μαζί με τα παιδιά είναι πολύ πιο απλό απ' ό,τι φαίνεται. Δεν αφορά μόνο τη διδασκαλία της φιλοσοφίας ή των φιλοσόφων, αλλά στοχεύει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διεύρυνση του ερωτηματολογίου τους. Ακολουθώντας αυτή τη διαδικασία, κινητοποιούμε την ικανότητά τους να διατυπώνουν συλλογισμούς, [...] τα προετοιμάζουμε να ζήσουν σε έναν κόσμο μέσα στον οποίο πρέπει πολύ συχνά να δρούμε χωρίς να έχουμε απαντήσεις στα ερωτήματά μας. [...] Αυτοί οι φιλοσοφικοί περίπατοι, όταν γίνονται μια οικεία και οικογενειακή εμπειρία, μπορούν να τροφοδοτήσουν έναν διεγερτικό διάλογο μεταξύ ενηλίκων και παιδιών, μπορούν να φέρουν κοντά διαφορετικές γενιές και να μας βοηθήσουν όλους να μεγαλώσουμε, όποια ηλικία και αν έχουμε.

Nicole Prieur, Isabelle Gravillon

ISBN: 978-618-03-0674-3



9 786180 306743

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ.: 80674